

En introduktion till assistanskrisen

Niklas Altermark, Fil. Dr.
Statsvetenskapliga institutionen
Lunds Universitet

niklas.altermark@svet.lu.se

Assistansens framtid är mycket osäker. Som ett svar på Försäkringskassans skrivelse till regeringen, där man varnar för att den senaste domen från Högsta förvaltningsdomstolen kommer få drastiska konsekvenser, meddelar ansvarig minister, Åsa Regnér, att man överväger en lagändring. Det är välkommet, men sent och inte säkert tillräckligt. Personlig assistans har under det senaste decenniet eroderats och glidit allt längre från vad som var intentionen med insatsen. Mer eller mindre dagligen rapporterar media om hur enskilda drabbas och ännu fler personliga upplevelser beskrivs i olika sociala medier. Det är bra att det nu finns en massmedial rapportering kring krisen i den personliga assistansen. Men för att förstå vidden och allvaret i det som händer tror jag också att en bakgrundsförståelse av de senaste tio årens utveckling är nödvändig – såväl för journalister som rapporterar kring frågorna som för den intresserade allmänheten. Samtidigt som assistansen är ett komplext policyområde florerar det idag en rad vanföreställningar kring vad personlig assistans är, hur dess utveckling har sett ut samt vad orsakerna till dagens situation är. Den här texten ska därför läsas som en detaljerad introduktion till vad som lett fram till assistanskrisen. Den tar i runda slängar 20 minuter att läsa, vilket jag tror är väl investerad tid för den som vill förstå vad striden om assistansen handlar om.

Jag som skriver detta är forskare och har under flera års tid fokuserat på åtstramningspolitiken inom personlig assistans. Jag har under senaste sju åren forskat och publicerat om svensk funktionshinderpolitik. Precis som de flesta andra som känner till konsekvenserna av den förda assistanspolitiken är jag upprörd över utvecklingen. I den här texten försöker jag dock framförallt beskriva de händelser och beslut som har haft betydelse. Den som vill läsa en mer fördjupad kritik kan till exempel läsa min artikel "Hur legitimeras socialpolitiska nedskärningar?" i *Socialvetenskaplig tidskrift* (publiceras hösten november/december) eller rapporten *Det handlar om miljarder* som jag författat tillsammans med Hampus Nilsson.

Jag har skrivit den här texten själv och oberoende av de som väljer att använda och sprida den. Den analys som framförs är alltså min egen, om än den är väl förankrad i funktionshinderforskningen. Jag vill att den ska användas (men referera gärna!) och har därför valt att tillgängliggöra den fritt och direkt via de plattformar jag har tillgång till. Den som vill citera bör följa rådande praxis om att inte lyfta påståenden ur sitt sammanhang och den som vill publicera i sin helhet får höra av sig till mig. Om man är intresserad av mina källor eller har andra frågor går det bra att maila. Slutligen vill jag rikta ett stort tack till Susanne Berg som hjälpt mig att faktagranska texten – de sakfel som ändock finns är så klart helt och hållet mitt eget ansvar.

1. Utvecklingen i övergripande drag

Personlig assistans är en av tio insatser i Lagen om Stöd och Service för vissa funktionshindrade (LSS) som trädde i kraft 1994 och vars införande brukar beskrivas som ett paradigmskifte för funktionshinderpolitiken i Sverige. Samtidigt avskaffades de sista storskaliga institutionsboendena. Utgångspunkten i lagstiftningen är att alla människor, oavsett

funktionsförmåga, ska kunna leva som fullvärdiga medborgare och ha så stor makt över det egna livet som möjligt. Lagen är en rättighetslag, vilket innebär att varje person som bedöms tillhöra lagens målgrupp har en rättighet att få sina behov tillgodosedda genom LSS-insatser så länge dessa behov bedöms vara tillräckligt stora. Lagen är också en så kallad ”pluslag”, vilket innebär att den inte inskränker stöd och service som regleras av andra lagrum.

Personlig assistans tillkom för att personer med omfattande funktionshinder ska kunna leva ett självständigt liv – en idé som ursprungligen kommer från den amerikanska ”independent living”-rörelsen. Med rätt stöd kan personer med omfattande funktionshinder bo i egna hem, arbeta, bilda familj och ha möjlighet att göra val om det egna livet precis som andra människor. Den handikapputredning som föregick LSS visade att 1970 och 80-talets socialpolitiska satsningar inte räckte till för att ge människor med omfattande funktionshinder möjlighet att leva som fullt delaktiga medborgare. Istället blev människor fastlåsta i byråkratiska strukturer och rigida regelsystem som lämnade lite utrymme för självbestämmande, vilket i förlängningen skapade social isolering och bidrog till maktlöshet. LSS och personlig assistans tillkom som ett svar på dessa problem. Stödet skulle nu komma att präglas av en helhetssyn, snarare än vara utformad som punktinsatser, och målsättningen var att den enskilde skulle ”kunna leva som andra”. Detta innebär att assistansberättigade själva ska styra sina liv i samma utsträckning som människor utan funktionshinder.

Rent konkret är personlig assistans utformad så att den enskilde får en summa pengar som hen disponerar för att betala en utförare av assistansen. Detta kan innebära att den assistansberättigade själv blir arbetsgivare för sina assistenter, att hen anlitar en privat assistansfirma, går med i ett brukarkooperativ eller att assistansen utförs av kommunen. De första tjugo assistanstimmarna bekostas alltid av kommunen, där kommunen också handlägger ärendet, medan resterande timmar betalas av Försäkringskassan, som också är handläggare av ärenden där mer än 20 timmar ansöks om. En andra, lika viktig, komponent av assistansen är att assistansberättigade får kontroll över alla sina timmar för samtliga sina behov och därmed själv kan planera sina liv. Personlig assistans är inte ”personlig” eftersom insatsen möter personliga behov, utan för att den är knuten till personen – oavsett vad denne befinner sig eller vilka behoven är. Assistansberättigade ska, utifrån lagtext och förarbeten, själv bestämma hur assistansen används.

Under åtminstone tio års tid har en kraftig urholkning av den personliga assistansen pågått. Det finns många olika komponenter som har spelat roll; prejudicerande domar från Högsta förvaltningsdomstolen, lagtolkningar från Försäkringskassan, utvecklingen av hur mycket ersättning varje beviljad assistanstimme ger samt mer allmänna föreställningar om fusk och överutnyttjande. Å ena sidan består denna urholkning i att färre får assistans och att färre timmar beviljas. Å andra sidan består den i att assistansen som sådan förändrats, där utvecklingen av rättspraxis inneburit att assistans bara kan beviljas för att möta vissa behov, tvärtemot vad LSS förarbeten förordade. Vi rör oss med andra ord tillbaka mot en situation där lapptäcken av olika insatser används för att möta olika behov för den enskilde, vilket gör att personer med funktionshinder förlorar kontroll, kontinuitet och helhet i det egna livet.

Den här utvecklingen har intensifierats sedan vår nuvarande regering tillträdde 2014. När Försäkringskassan i slutet av oktober 2017 tillkännager sin tolkning av den senaste domen från Högsta förvaltningsdomstolen i ett brev till regeringen medför det att personlig assistans i realiteten kommer att avskaffas. En dryg vecka senare deklarerar regeringen att man därför tänker föreslå en lagändring, men det är oklart om denna också kommer att förhålla sig till tidigare

prejudicerande domar. Den sammantagna bilden är att assistansen är akut hotad och att vi idag har en insats som är väsensskild från den lagstiftning som ska styra insatsen.

Hur hamnade vi här?

2. Lagstiftning och realitet

Förändringarna av assistansen är inte ett resultat av lagändringar. Det finns inga riksdagsbeslut som sanktionerat utvecklingen. Det har inte heller funnits en politisk debatt kring frågan där åtstramningarna har argumenterats för, istället har den nuvarande regeringen konsekvent hävdad att de inte ämnar urholka assistansen. Resultatet är att vi idag har en situation där det är svårt att utkräva ansvar och där de olika inblandade aktörerna försöker förskjuta ansvaret mot varandra. Regeringen har i över ett års tid upprepat att man ”följer utvecklingen” och ”inte utesluter en lagändring”, men utan att göra någonting åt att barn och vuxna med funktionshinder förlorar sitt stöd. Istället menar man att dagens situation är ett resultat av Försäkringskassans lagtolkningar. Försäkringskassan, å andra sidan, hänvisar till att de bara följer de domar som förvaltningsdomstolarna slagit fast och att det är upp till regeringen att driva på för en lagändring om man inte är nöjd med tillämpningen.

Sett ur ett demokratiperspektiv är det problematiskt att så genomgripande förändringar av en central socialpolitisk insats kan ske utan lagändringar och möjlighet till ansvarsutkrävande. I ett demokratiskt rättssamhälle styrs samhället av de lagar som stiftas av folkvalda politiker, där medborgare kan protestera mot den politiska inriktningen genom att rösta på andra alternativ. Här ser vi istället en förändring som drivs genom styrning av myndigheter och rättspraxis, där den politiska makten i stor utsträckning agerar genom att underlåta att ingripa. Förändringarna av assistansen har skett i smyg, sällan granskad av aktörer utanför funktionshinderrörelsen, men inte desto mindre har vi idag en insats som är väsensskild från ambitionerna i den lagstiftning som ska styra hur insatsen ser ut. Om regeringen hade velat hade den så klart kunnat göra något åt detta, man hade kunnat driva på för en lagändring som förtydligar LSS intentioner och stoppat den allt mer restriktiva rättsutvecklingen. Det är därför utan tvekan en form av politiskt agerande att välja att inte ingripa. Den lagändring som ansvarig minister nu annonserat (den 6 november 2017) är viktig, men det som verkligen behövs är ett genomgripande arbete för att återupprätta LSS intentioner

3. Regeringens styrning av Försäkringskassan och rättsutvecklingen

Hur Försäkringskassan tolkar gällande rätt och administrerar assistansersättningen är ett resultat av hur regeringen styr denna myndighet; vilka signaler man sänder gällande sina prioriteringar och vilka direktiv man förmedlar. Formellt regleras myndigheters arbete genom regleringsbrev från regeringen; årliga direktiv som vägleder alla myndigheters förhållanden. I regleringsbrevet för 2016, som alltså publicerades i slutet av 2015, ger regeringen Försäkringskassan i uppdrag att dämpa kostnadsutvecklingen inom assistansen. Detta är i sig ett viktigt avsteg från den svenska funktionshinderpolitikens tidigare utgångspunkter, som har varit att behoven ska styra omfattningen av LSS-insatser. Nu läggs istället ett krav på kostnadsdämpning, oaktat hur behoven förändras. Försäkringskassan kan så klart inte påverka hur stora behoven av personlig assistans är, vilket innebär att deras enda reella verktyg för att gå regeringen till mötes är att göra mer restriktiva bedömningar.

Den direkta konsekvensen av regeringens regleringsbrev blir därmed att Försäkringskassan under 2016 gör striktare bedömningar av vilka som har rätt till personlig assistans och hur många

assistanstimmar som beviljas. Samtidigt kommunicerar regeringen hela tiden att det finns stora problem med överutnyttjande och fusk. Den här utvecklingen är i sig inte ny, bedömningarna har blivit allt mer återhållsamma under de senaste tio åren, också under de borgerliga regeringarna. Till exempel är det sedan flera år standard att assistansanvändare klockas gällande hur lång tid det tar att gå på toaletten eller sköta andra integritetsnära behov, för att försäkra att hjälpbehov inte överdrivs. När assistansbeslut omprövas är det därför vanligt att assistansanvändare får duscha, gå på toaletten och klä av sig inför en handläggare med tidtagarur.

Men det händer också något mer under 2016. Några månader efter regeringens regleringsbrev meddelar Försäkringskassan att en dom från högsta förvaltningsdomstolen från 2012 gör gällande att ”egenvård” – till exempel att rengöra ett sår eller bli sondmatad – inte längre ses som ett ”grundläggande behov”. Eftersom det bara är ”grundläggande behov” som berättigar till assistans kan man nu neka assistanstimmar som tidigare beviljats för ”vård”. Många av de fall med barn som blir av med assistans, men som har omfattande medicinska stödbehov, är ett resultat av Försäkringskassans nya tolkning. Till exempel berörs barn som behöver medicinsk-teknisk hjälp att andas och som därför måste övervakas konstant för att inte riskera att kvävas om apparaturen slutar fungera. Eftersom andningshjälpen nu räknas som ”vård”, vilket inte är ett ”grundläggande behov”, beviljas inte längre assistans – istället bedöms övervakningen vara en del av ”föräldraansvaret”. Ni kommer ihåg att regeringen hävdar att de inte har något att göra med hur Försäkringskassan tolkar lagen? I själva verket börjar domen om egenvård från 2012 att tillämpas som ett direkt resultat av regeringens regleringsbrev. Den här domen har tidigare figurerat i Försäkringskassans vägledningar, men den har då inte alls tolkats på det här sättet. Först fyra år efter att den vinner laga kraft, när regeringen ger Försäkringskassan ett explicit besparingskrav, blir den ett juridiskt underlag för att neka assistans.

Den här domen och dess tillämpning är ett exempel på en mer generell trend. Rättsutvecklingen inom assistansen har under snart tio års tid gått i en mer restriktiv riktning. En viktig brytpunkt i detta avseende är att assistans från år 2007 enbart bedöms kunna gälla så kallade ”integritetsnära behov”, ett synsätt som också vinner laga kraft år 2009 genom en dom i Högsta förvaltningsdomstolen (då Regeringsrätten). Även denna tolkning saknar stöd i lagstiftningen, men drivs fram av Försäkringskassan, som först formulerar den nya tolkningen i ett så kallat informationsmeddelande år 2007, före synsättet etablerats rättsligt. På det här sättet är det genomgående så att Högsta förvaltningsdomstolens domar stakar ut en mer återhållsam riktning för assistansen, medan Försäkringskassan återkommande tolkar dessa domar och gällande rätt så att färre assistanstimmar kan beviljas. Vid ett flertal tillfällen har Försäkringskassan dessutom överklagat beslut som talat till den assistansberättigades fördel och därmed agerat för att en mer restriktiv lagtolkning ska gälla.

Mot den här bakgrunden är den skrivelse som Försäkringskassan sänder till regeringen i slutet av oktober 2017 anmärkningsvärd. Här varnar alltså samma myndighet som i snart tio år varit en drivande aktör för en mer restriktiv lagtolkning för att en ny dom från förvaltningsdomstolen kommer få drastiska konsekvenser och att regeringen bör utreda dessa. Det går inte att sia om vilka motiv Försäkringskassans ledning har, men det står helt klart att domen kommer få drastiska konsekvenser. I korthet är innebörden att personer med assistans bara kan få assistans beviljad för aktiv hjälp, men inte för så kallad ”vänttid”. Assistenten kommer därmed bara kunna avlönas den faktiska tid de tillgodoser ett behov. Domen kommer enligt Försäkringskassans egna bedömningar påverka åtminstone närmare hälften av alla assistansanvändare och med all säkerhet innebära att det totala antalet beviljade timmar minskar kraftigt. För den enskilde innebär domen

att assistenten går från att vara en resurs som hjälper den enskilde att göra allt det som andra människor gör, till att bli en riktad resurs som beviljas för specifika situationer och behov. I förlängningen får vi precis den typ av punktinsatser som lagtexten föreskriver att assistansen *inte* ska utgöra. Det är denna dom som regeringen aviserat en lagändring för att möta. Vad lagändringen kommer innebära och huruvida den också kommer förhålla sig till den generella rättsutvecklingen inom assistansområdet är inte känt när denna text skrivs.

5. Fantasier om fusk

Den utveckling jag har beskrivit ovan är sammanvävd med en politisk retorik som nästan uteslutande har handlat om att kostnaderna för assistansen skenar. Detta är den idémässiga kontexten för Högsta förvaltningsdomstolens domar och Försäkringskassans tolkningar. Det är en agenda som har satts av såväl den sittande som tidigare regeringar. Det råder dock mycket delade meningar om vad de ökade kostnaderna beror på och det finns egentligen ingen forskning eller några statliga utredningar som på ett grundligt sätt griper sig an frågan.

Det råder dock inga tvivel kring hur regeringen vill förklara de ökade kostnaderna. Ett bärande drag i den politiska retorik som har omgärdat assistansen, åtminstone under tio års tid, gör gällande att kostnadsökningarna beror på fusk och överutnyttjande. En siffra som använts i debatten, av såväl politiker som företrädare för Försäkringskassan, är att ”minst 10 procent” av assistansutbetalningarna inte motsvaras av verkliga behov. Denna siffra har etablerats av ett flertal statliga utredningar; den så kallade FUT-delegationen från 2008, Ekonomistyrningsverkets samverkansuppdrag som publicerade sin slutrapport 2011 samt den så kallade ”Billutredningen” från 2012. Tillsammans har dessa målat upp en bild av ett omfattande fusk, vilket politiker och myndigheter har anammat och gjort till en del av sin verklighetsbeskrivning.

Alla dessa utredningar har gemensamt att de använder den så kallade ”expertmetoden” för att uppskatta omfattningen av de felaktiga utbetalningarna. Tillsammans med Hampus Nilsson har jag genomfört och publicerat en omfattande granskning av metoden, där vi har gått igenom cirka 1 300 vetenskapliga tillämpningar. Vi visar två saker. *För det första* har denna metod aldrig tidigare använts för att uppskatta felaktiga utbetalningar inom välfärdsområdet, varken i Sverige eller någon annanstans. Faktum är att vi inte hittar ett enda exempel på när metoden används för att besvara en samhällsvetenskaplig frågeställning. Detta är en metod som utvecklats för att bedöma naturvetenskaplig osäkerhet utifrån naturvetenskaplig data. Det saknas alltså evidens för att detta är en lämplig metod för att ta reda på omfattningen av felaktiga utbetalningar. *För det andra* visar vi att metoden tillämpas på ett sätt som strider mot mer eller mindre samtliga metodologiska rekommendationer för hur metoden bör användas. Avstegen från vad metodlitteraturen rekommenderar är i detta avseende av en omfattning som indikerar att de som tillämpat metoden antingen inte har begripit sig på den eller helt enkelt har struntat i hur man bör gå tillväga. Sammanfattningsvis är vår bedömning att föreställningen om det omfattande fusk helt saknar vetenskaplig grund. Självfallet finns det fusk och överutnyttjande inom assistansen, det finns inom alla välfärdssystem. Men vi har ingen anledning att tro på de siffror som har använts för att rättfärdiga åtstramningspolitiken.

Som ett tillägg till detta finns ytterligare en central insikt att göra gällande de här föreställningarna: om det nu verkligen hade varit fusk och överutnyttjande man ville komma åt, varför bedriva en politik som drabbar alla assistansanvändare? Borde det inte vara skarpare tillsyn, snarare än mer restriktiva bedömningar, som är svaret om ”fusk” är problemet? Denna fråga har journalister konsekvent misslyckats med att rikta mot den ansvarige ministern, men den

är central. Den antyder nämligen att föreställningen om fusk inte är utgångspunkten för dagens politik, utan en i efterhand konstruerad legitimeringsgrund. Politiken syftar inte till att minska fusk, snarare är retoriken om fusk och överutnyttjande ett verktyg för att rättfärdiga en generell åtstramningspolitik vars överordnade syfte är att spara pengar. Det finns ingen anledning att tro att någon av de politiska förändringar som vi har sett inom assistansområdet under de senaste tio åren, till exempel sänkta schablonbelopp eller regleringsbrevet till försäkringskassan, ska vara det minsta effektiva för att åtgärda fusk och överutnyttjande av assistans. De är ju åtgärder som kommer att påverka precis alla assistansanvändare – oavsett om man fuskar eller inte.

6. Konsekvenser?

Vad blir då resultatet av den här politiken? En säker och mångsidig bild av den förda politikens effekter förutsätter forskning från ett antal olika perspektiv och med olika fokus. En sådan bild finns inte i dagsläget. I min roll som forskare, med kontinuerliga och omfattande kontakter med informanter och respondenter som har assistans eller på andra sätt påverkas av assistanspolitiken, går det emellertid att dra ett antal försiktigt formulerade slutsatser.

För det första. Kostnadsmässigt har de senaste årens åtgärder haft stora effekter, där man bara under de senaste åren har sparat miljardbelopp. I dagsläget nekas mellan 80 och 90 procent av alla nya assistansansökningar och på ett ungefär 1 200 färre personer har assistans idag jämför med när den nuvarande regeringen tillträdde. Som den senaste tidens medierapportering visar handlar det ofta om barn med mycket omfattande behov. Det finns också flera indikatorer på att åtstramningarna har lett till att kommuner bygger eller planerar att bygga LSS-boenden för barn, till exempel har företrädare för Statens Kommuner och Landsting vittnat om en sådan utveckling. Den här typen av boenden finns redan och har fram tills nu varit en lösning när assistans i hemmet inte har varit en framkomlig väg. Det kan säkerligen vara en form av stöd som fungerar bra för vissa. Men det är svårt att undgå slutsatsen att den här typen av ”barnboenden” kommer bli mycket vanligare i framtiden, då många barn med omfattande behov idag nekas assistans och man inte kan förvänta sig att föräldrar, eller en ensamstående förälder, kan klara av att tillgodose barnets behov utan assistans. Problemet är med andra ord inte att det finns LSS-boenden för barn, utan att detta kommer vara den insats många tvingas till då assistansen inte existerar som alternativ.

För det andra. För vuxna människor med funktionshinder har assistansen inneburit att man har kunnat arbeta, delta i samhällslivet och röra sig i samhället som andra människor. Även om det så klart finns många andra hinder för fullt deltagande har assistansen möjliggjort ett stort mått av deltagande och självständighet för väldigt många. I mitt kontaktnät och bland mina intervjupersoner finns nu åtskilliga som inte kan arbeta, som har fått sluta med sina fritidsaktiviteter eller lägga ned sitt ideella engagemang. Man kan inte längre röra sig på samma sätt i samhället och behovet av planering och framförhållning innebär att det saknas spontanitet i vardagslivet. Många som förlorar assistans beskriver det som att de blir bundna till hemmet, ofta beroende av hemtjänst eller andra kommunala insatser. Att planera familjebildning, eller för den delen en vanlig semester utomlands, betraktas som mer eller mindre omöjligt av många.

För det tredje. De undersökningar som finns på området antyder att assistansen är kostnadseffektiv satt i proportion till vad insatsen möjliggör, men att de åtstramningar vi har sett lett till att kostnaderna flyttas över till kommunerna. De syns med andra ord inte längre lika tydligt i statsbudgeten. Då antalet assistanstimmar minskar får fler assistans genom kommunen. På kommunnivå råder dock olika tillämpningar av lagen, där många kommuner istället beviljar

andra insatser. Assistans ersätts med hemtjänst, ledsagning eller gruppboende. Samtidigt som en del av assistansens faktiska kostnader flyttas betalar vi dyra alternativkostnader, genom att människor som kunnat arbeta och betala skatt inte längre har möjlighet, genom att assistenter får se sig om efter andra jobb och genom att assistansanvändare inte längre har samma praktiska och ekonomiska möjligheter att konsumera. Även om assistansen aldrig har motiverats av ekonomiska vinster, utan av jämlikhetsanspråk och mänskliga rättigheter, är det alltså värt att notera att mindre beviljad assistans inte med nödvändighet betyder att kostnader försvinner.

Slutligen, även om det behövs mer forskning kring de direkt konsekvenserna av åtstramningspolitiken, vet vi förhållandevis mycket om de insatser som förs fram som alternativ till personlig assistans. På ett generellt plan vet vi till exempel att LSS övriga insatser inte lyckats möta lagstiftningens ambitioner om att människor med funktionshinder ska kunna leva som andra. Jag har i min egen forskning visat att gruppboende brottas med institutionaliseringstendenser och paternalism, vilket också annan forskning, svensk såväl som internationell, har visat. Samtidigt finns det så klart gruppboende som ger ett bra stöd till den enskilde. Redan vid tillkomsten av personlig assistans konstaterades att kollektiva boendeformer och spridda insatser enligt socialtjänstlagen ledde till att personer med funktionshinder låstes fast i beroendeförhållanden gentemot staten, där de saknade kontroll över det egna livet. När det gäller att skapa möjligheter för delaktighet i samhället så borde den stora utmaningen med andra ord vara att utveckla andra funktionshinderpolitiska insatser, inte att avveckla den personliga assistansen.

7. Källor

Många av de källor som den här texten bygger på finns tillgängliga online. Nedan listas de mest centrala. Ifall ni har frågor kring källor för påståenden i texten går det bra att kontakta mig så hjälper jag er att hitta rätt: niklas.altermark@svet.lu.se.

Altermark, N & Nilsson, H. (2017). *Det handlar om miljarder: En metodanalys av hur assistansfusket bedöms av svenska myndigheter*. <https://www.stil.se/sv/medborgargolv/dethandlarommiljarder> (En analys av hur uppskattningarna av fusket har tagits fram).

Lag om Stöd och Service till vissa funktionshindrade (LSS). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387 (Gällande lagstiftning)

Regeringens proposition 1992/1993:159. <http://data.riksdagen.se/dokument/gg03159> (Regeringens lagförslag vid införandet av LSS som röstades igenom 1993 – här klargörs LSS intentioner)

Regleringsbrev för Försäkringskassan 2016. <http://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=17015>

HFD 2012 ref. 41. <https://www.notisum.se/rnp/domar/rr/RR012041.htm> (den dom som Försäkringskassan omtolkar efter regeringens regleringsbrev för Försäkringskassan år 2016).

Knutsson, H. *Den personliga assistansens alternativkostnader*. https://assistanskoll.se/_up/Mats-Knutsson-Den-personliga-assistansens-alternativkostnader.pdf (rapport som beräknar kostnaderna för avsaknad av assistans)

Westerberg, B. *Personlig assistans – En kritisk granskning av regeringens direktiv till LSS-utredningen*. <http://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2017/06/Personlig-assistans-rapport-2017.pdf> (En grundlig genomgång av den fakta som regeringen stödjer sin assistanspolitik på.)